

KÜRESEL VE BÖLGESEL REKABET DİNAMİKLERİNİN ETKİLEŞİMİ: TÜRKİYE'NİN KÜRESEL VE BÖLGESEL REKABETÇİLİK ANALİZİ¹

INTERACTION OF GLOBAL AND REGIONAL COMPETITIVENESS DYNAMICS: TÜRKİYE'S GLOBAL AND REGIONAL COMPETITIVENESS ANALYSIS

Öğr. Gör. Dr. Oğuz CİĞERLİOĞLU

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,
Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, ogcigerlioglu@hotmail.com

Kahramanmaraş / Türkiye

ORCID: 0000-0001-9639-5534

Tuba AKSU

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Doktora
Programı, tubaksu94@gmail.com

Kahramanmaraş / Türkiye

ORCID: 0000-0001-5365-5076

Özet

Rekabet, piyasalardaki oyuncuların birbirleriyle olan mücadelesinin, fiyatları, kaliteyi ve yenilikleri şekillendirerek ekonomik verimliliği ve büyümeyi teşvik etmesidir. Küreselleşmeyle birlikte rekabet farklı bir konum kazanarak küresel ve bölgesel rekabet kavramlarını ortaya çıkartmıştır. Bölgesel ve küresel rekabet arasındaki ilişki, bir ülkenin uluslararası stratejileri ve hedefleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bölgesel rekabet, küresel rekabetin dinamiklerini etkilemekte ve küresel rekabet, bölgesel stratejileri şekillendirerek her iki seviyede de ekonomik ve siyasi güç dengesini belirleyebilmektedir.

Bu çalışmayla bölgesel ve küresel rekabet dinamiklerinin etkileşimini ortaya koymak, bu etkileşimlerin ekonomik, siyasi ve stratejik sonuçlarını analiz etmek, bu ilişkilerin ülke stratejileri üzerindeki etkilerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Bölgesel Rekabet Endeksi ve Küresel Rekabet Endeksi hesaplama yöntemleri kullanılarak Türkiye'nin küresel ve bölgesel rekabetçilik endeks hesaplaması yapılmıştır. Endeks hesaplamasında küresel bazda Türkiye 2018-2022 yılları arasında 61 ile 51 puan arasında puanlar elde etmiştir. Bölgesel bazda ise 2022 yılı 0.80 puan ile İstanbul bölgesi ilk sırada, 0.07 puan ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi son sırada yer almıştır.

¹ Bu çalışma, ilk olarak “Yapısal Dönüşüm ve Yeni Sanayileşme Politikası” ana temasıyla 8-9 Kasım 2024 tarihlerinde Bursa’da düzenlenen Türkiye Ekonomi Sempozyumu’nda (TES 2024) bildiri olarak sunulmuştur.

Çalışma sonunda özellikle Türkiye'nin kümelenme, kalkınmada öncelikli yöre (KÖY), bölgesel ağ sistemleri, teknoloji geliştirme bölgeleri, organize sanayi bölgeleri gibi bölgesel yenilikçi politikalar yerel inovasyon kapasitesini artırırken, küresel pazarlarda rekabet avantajı için stratejik adaptasyon sağlamaya destek olmaktadır. Çalışma sonucunda görülmüştür ki, küresel rekabetçiliği besleyen bölgesel rekabetçilik gücüdür.

Anahtar Kelimeler: Küresel Rekabet, Bölgesel Rekabet, Türkiye'de Rekabetçilik

Abstract

Competition is the struggle of players in markets against each other, shaping prices, quality and innovations and promoting economic efficiency and growth. With globalization, competition has gained a different position and the concepts of global and regional competition have emerged. The relationship between regional and global competition has a significant impact on a country's international strategies and objectives. Regional competition can affect the dynamics of global competition and global competition can shape regional strategies and determine the balance of economic and political power at both levels.

This study aims to reveal the interaction of regional and global competition dynamics, to analyze the economic, political and strategic consequences of these interactions, and to reveal the effects of these relations on country strategies. In this context, Türkiye's global and regional competitiveness index calculation has been made by using the Regional Competitiveness Index and Global Competitiveness Index calculation methods. On a global scale, Türkiye scored between 61 and 51 points between 2018 and 2022. On a regional scale, the Istanbul Region ranked first with 0.80 points and the Northeastern Anatolia Region ranked last with 0.07 points. At the end of the study, Türkiye's regional innovative policies such as clustering, priority regions for development, regional network systems, technology development zones, and organized industrial zones increase local innovation capacity and support strategic adaptation for competitive advantage in global markets. At the end of the study, it is seen that it is regional competitiveness that feeds global competitiveness.

Keywords: Global Competitiveness, Regional Competitiveness, Competitiveness in Türkiye

1. GİRİŞ

Rekabet, firmaların aynı piyasada tüketicilerin talebini karşılamak için fiyat, kalite ve yenilik açısından birbirleriyle mücadelesidir. Günümüzün küresel ekonomik ortamında, ülkelerin rekabetçilik stratejileri sadece uluslararası piyasalardaki performanslarıyla değil, aynı zamanda bölgesel düzeydeki etkileşimleriyle de şekillenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin küresel ve bölgesel rekabetçilik dinamiklerinin kapsamlı bir analizi, ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınma stratejilerinin anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Küresel rekabet, bir ülkenin uluslararası piyasalardaki ekonomik performansını ve verimliliğini yansıtırken; bölgesel rekabetçilik, ülkenin iç bölgeleri arasındaki ekonomik rekabeti ifade etmektedir. Küresel ve bölgesel rekabetçilik arasındaki ilişki, bir ülkenin bölgesel etkileşimlerinden nasıl faydalandığını veya bu etkileşimlerin uluslararası rekabet gücünü nasıl etkilediğini belirlemektedir. Örneğin, güçlü bir bölgesel iş birliği, ülkenin küresel pazarlarda daha rekabetçi olmasına yardımcı olabilmekte, bölgesel avantajlar ve iş birlikleri uluslararası stratejilerini güçlendirebilmektedir.

Çalışmada Türkiye'nin rekabetçilik yapısını belirlemek amacıyla hem bölgesel hem de küresel rekabet endeksi 2018-2022 yılları baz alınarak incelenmiştir. Böylelikle Türkiye'nin küresel ve bölgesel rekabetçilik endeksleri değerlendirilerek, özellikle yerel yenilikçi politikaların ve stratejik adaptasyonların uluslararası rekabet avantajı üzerindeki etkisi ortaya konulabilecektir. Ayrıca, bölgesel rekabetin küresel rekabetçiliği nasıl desteklediği ve her iki seviyede de ekonomik dengenin hangi yönde belirlediğini incelemek de çalışmanın temel amaçlarından.

Çalışmada Türkiye'nin küresel rekabet endeksinin belirlenmesinde Dünya Ekonomik Formu (World Economic Forum-WEF) tarafından hesaplanan endeks değerleri kullanılmış, bölgesel rekabet endeksi ise normalizasyon yöntemi kullanılarak hesaplanmıştır. Bölgesel rekabet endeks verileri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türk Patent ve Marka Kurumu, Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)'nden temin edilmiştir.

Çalışmanın sonucu, Türkiye'nin küresel rekabetçiliğini artırmada bölgesel rekabetçilik dinamiklerinin kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. İstanbul (0.80) ve Ege bölgelerindeki (0.48) yüksek rekabetçilik puanları, Türkiye'nin küresel pazarlardaki performansını olumlu yönde etkilemektedir. Ortadoğu Anadolu (0.13), Kuzeydoğu Anadolu (0.07) gibi bölgelerin rekabetçilik endeks değeri ise oldukça düşük seviyededir. Genel olarak, rekabetçilik endeksi Türkiye'nin batı ve doğu bölgeleri arasındaki rekabetçilik gücü farklılıklarını gözler önüne sermektedir.

Çalışmada öncelikle rekabet kavramının küresel ve bölgesel düzeyde ne anlam ifade ettiği ve ülke ekonomisini nasıl etkilediği açıklanarak küresel ve bölgesel rekabet endeksinden bahsedilmiştir. Akabinde, küresel ve bölgesel rekabetçilikle ilgili daha önce yapılan çalışmalar derlenerek, bu çalışmanın literatürde hangi eksiği nasıl tamamlayacağı belirtilmiştir. Son bölümde Türkiye'nin küresel rekabetçilik durumu WEF tarafından hesaplanan endeks değerlerine göre değerlendirilmiştir. Daha sonrasında ise normalizasyon yöntemiyle Düzey 1 bölgelerinin bölgesel rekabetçilik endeks değeri hesaplanarak Türkiye'nin küresel ve bölgesel rekabetçi gücünü arttırmaya yönelik önerilerde bulunulmuştur.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Rekabetçilik, ekonomilerin verimliliğini ve büyüme potansiyelini artıran, piyasa dinamiklerini iyileştiren ve ekonomik refahı destekleyen bir kavram olarak ekonomi biliminin temel taşlarından biridir. Rekabetçilik kavramı, ekonomi bilminde ilk başlarda mikro açıdan ele alınmış; özellikle piyasaya serbest giriş ve çıkış, fiyat mekanizmasının etkili bir şekilde çalışması gibi unsurları içermiştir. 1980'li yıllardan sonra değişen ve dönüşen ekonomik yapı kendisini rekabetçilik kavramında da göstermiştir. Rekabet sadece mikro açıdan değil makro açıdan da incelenerek; küresel ve bölgesel rekabet kavramları gündeme gelmiştir (Dulupçu, 1995). Küresel rekabet, uluslararası düzeyde ekonomik aktörler arasında pazar erişimi, maliyet verimliliği, teknolojik yenilik ve ticaret politikaları gibi faktörler temelinde oluşan ve ekonomik üstünlük sağlama amacı güden rekabet süreçlerini ifade etmektedir (Krugman, 1994). Bölgesel rekabet ise belirli bir coğrafi bölgedeki ekonomik aktörler arasında, kaynakların etkin kullanımı, pazar payı ve ekonomik verimlilik açısından gerçekleşen ve bölgenin ekonomik kalkınma kapasitesini artırma amacı güden rekabet sürecidir (Maskell & Malmberg, 1999). Küresel rekabet ve bölgesel rekabet, ekonomik aktörlerin rekabet stratejilerinin farklı ölçeklerdeki yansımalarını ifade etmekte ve bu iki düzeydeki rekabet birbirini etkileyebilmektedir. Küresel rekabetin baskıları, bölgesel rekabet stratejilerini şekillendirirken, bölgesel başarılar da küresel rekabet arenasında bir avantaj sağlayabilmektedir (McCann & Van Oort, 2009).

Rekabet kavramının anlaşılması hem teorik hem de pratik açıdan piyasa davranışlarını ve ekonomik politikaları anlamada kritik öneme sahiptir. Rekabet kavramı, ekonomide ve iş dünyasında önemli bir etken olmakla birlikte, çeşitli teorik bakış açılarıyla incelemektedir. Adam Smith, serbest piyasa ekonomisinin verimliliği artırdığını ve rekabetin kaliteyi yükselterek fiyatları düşürdüğünü savunmaktadır. Ona göre, bireylerin kendi çıkarlarını maksimize etme çabası toplumun genel refahını artırmakta ve rekabet, piyasada kaynakların etkin bir şekilde dağılmasını sağlamaktadır (Tsoulfidis, 2011). Neoklasik teori, rekabeti marjinal fayda ve marjinal maliyetler açısından değerlendirmiştir. Bu bakış açısına göre rekabetin etkileri, fiyatların ve çıktının belirlenmesinde marjinal değişimlere dayanmaktadır. Michael Porter'a göre, bir endüstrinin rekabetçi yapısı; beş temel güç (giriş engeli, tedarikçi pazarlık gücü, alıcı pazarlık gücü, ikame ürünlerin tehdidi ve rekabet) çerçevesinde belirlenmekte, firmalar bu güçlere karşı stratejik olarak konumlanarak sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilmektedirler (Porter, 1990).

Joseph Schumpeter, rekabetin yeniliği teşvik ettiğini ve eski yapıların yerini daha verimli olanlarla değiştirdiğini belirlemektedir. Ayrıca, rekabet yalnızca mevcut piyasa koşullarını değil, aynı zamanda inovasyon ve teknolojik ilerlemeleri de kapsamaktadır. Kısaca, firmaların sürekli olarak yenilik yapma zorunluluğu, dinamik rekabetin bir parçasıdır. Krugman, rekabetin, firmaların belirli coğrafi bölgelerde toplanarak ölçek ekonomilerinden yararlanmaları ve böylece maliyetlerini düşürmeleriyle başladığını savunmuştur. Bu yoğunlaşma, firmalar arasında bilgi ve teknolojinin daha hızlı yayılmasını sağlayarak yenilikçiliği teşvik etmektedir. Ayrıca, bu bölgelerde oluşan ekonomik dışsallıklar firmaların rekabet avantajlarını daha da güçlendirmektedir (Özdemir & Başkol, 2010).

Rekabet kavramına; ekonomi perspektifinden bakıldığında, piyasaların dinamiklerini düzenleyerek fiyatları düşürmekte, ürün ve hizmetlerin kalitesini artırmakta ve yenilikçiliği teşvik ederek ekonomik etkinliği ve tüketici refahını optimize etmektedir. Rekabetin ekonomi üzerindeki aşağıdaki etkileri geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Inovasyon: Rekabet, yenilik ve teknolojik gelişmeler için güçlü bir motivasyon kaynağıdır. Firmalar, rekabet avantajı elde etmek için araştırma ve geliştirme yatırımlarını artırmakta, bu da genel ekonomik ilerlemeye katkıda bulunmaktadır.

Fiyatlar ve Tüketici Faydaları: Rekabet, fiyatların düşmesi ve kalitenin artırmasını sağlamaktadır. Bu durum, tüketicilere daha fazla seçenek ve daha uygun fiyatlar sunmakta yaşam standartlarını yükseltmektedir.

Yatırım ve İş Yaratma: Rekabetçi piyasalar, yatırımcılar için cazip hale gelebilmekte, başarılı işletmelere yüksek kâr marjları ve genişleme potansiyeli sunmaktadır. Bu durum, ekonomik faaliyetlerin genişlemesi ve istihdam fırsatlarının artması yoluyla yeni iş olanaklarının yaratılmasına katkıda bulunabilmektedir.

Bu etkiler, rekabetin ekonomik sistemdeki merkezi rolünü ve ekonomik refah, verimlilik ile yenilikçilik üzerindeki doğrudan etkilerini ortaya koymakta; ekonomik büyüme ve kalkınmanın temel dinamiklerinden biri olarak değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır (Tirole, 1988; Aghion & Howitt, 1998). Rekabetin bu genel etkileri, Türkiye ekonomisinin dinamikleri ve yapısı ile de yakından ilişkilidir. Bu bağlamda Türkiye'nin rekabetçilik gücü, ülkenin ekonomik yapısının, piyasa dinamiklerinin ve endüstriyel kapasitesinin bir bileşeni olarak, uluslararası düzeyde rekabet avantajlarını belirleyen faktörlerin etkisi altında şekillenmektedir.

Rekabet gücünün ölçülmesi hem nitel faktörlerin varlığı hem de farklı disiplinlerin konuya farklı açılardan yaklaşması nedeniyle karmaşık ve tartışmalı bir konudur. Çeşitli kurumlar, rekabet gücünü farklı tanımlara dayandırarak çeşitli endeksler üretmişlerdir. Bu durum, rekabet gücünün tek bir kuramsal temele oturmayan çok boyutlu bir kavram olduğunu göstermektedir. Araştırmalar, ülkelerin rekabetçilik düzeyini belirlemek için farklı ölçüm yöntemleri ve parametreler kullansa da temel amaç her zaman aynıdır. Bu amaç ülkelerin sosyoekonomik ortamının kalitesini değerlendirerek, vatandaşların refahını artırmaya yönelik politikalara rehberlik etmektir (Ovalı, 2014). Türkiye'nin küresel rekabet gücünü ölçmek ve uluslararası piyasalarda performansını değerlendirmek için kullanılan araçlardan biri, WEF rekabetçilik endeksidir. Bu endeks, ülkelerin ekonomik rekabetçilik kapasitelerini nicel ve nitel verilerle analiz ederek, çeşitli kriterler ışığında kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Türkiye'nin de ekonomik yapısı ve rekabet gücünü belirlemede kullanılan bu endeks, ülkenin altyapı kalitesi, sağlık hizmetleri, eğitim seviyeleri, iş gücü piyasası verimliliği ve yenilikçilik kapasitesini ölçen faktörleri içermektedir (WEF, 2018). Bu bağlamda, WEF'in rekabetçilik endeksi, Türkiye'nin küresel rekabet gücünü ve uluslararası piyasalardaki konumunu belirlemek için kritik bir referans noktası sağlamakta, ülkenin ekonomik politikalarının etkinliğini ve stratejik yönelimlerini değerlendirmektedir. Ayrıca bu endeks, ülkelerin global ekonomik yarışta nerede konumlandığını ve hangi alanlarda iyileştirmelere ihtiyaç duyduklarını belirlemede önemli bir referans noktası sunmaktadır (Altay, 2017).

Küresel Rekabet Endeksi (GCI), ülkelerin rekabet gücünü küresel ölçekte değerlendiren ve yaygın olarak kabul gören bir ölçüm aracıdır. 2018'de geliştirilen Küresel Rekabet Endeksi 4.0, küresel ekonominin değişen dinamiklerini ve dördüncü sanayi devrimi olarak bilinen, dijital, fiziksel ve biyolojik teknolojilerin bütünleşmesini dikkate alan yenilikçi bir metodolojiye dayanmaktadır (WEF, 2019). Endeks temel gereksinimler, verimlilik artırıcılar ve inovasyon ve gelişmişlik faktörleri olmak üzere belirli alt kategorilere ayrılan on iki rekabet gücü sütununu dikkate alarak hesaplanmaktadır (Önsel Ekici vd., 2019). Her sütun, nitel ve nicel verilerin bir kombinasyonu ile ölçülmekte olup, bu veriler iş liderleri, uluslararası örgütler ve akademik uzmanlardan elde edilen anketler ile kamuya açık ekonomik ve sosyal göstergelerden oluşmaktadır (WEF, 2019). Bu verilere dayanan puanlar, rekabet gücüne katkılarına göre ağırlıklandırılmakta ve ülkelerin genel rekabet puanları oluşturulmaktadır. Bu bağlamda 100 puan en yüksek rekabet düzeyini, 0 puan ise en düşük rekabet düzeyini ifade etmektedir.

Etkin Ortam kategorisi, kurumlar, altyapı, bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) kabulü ve makroekonomik istikrar unsurlarını içermektedir. Kurumlar, yasal ve sosyal yapılar aracılığıyla ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi ve bireylerin teşvik edilmesinde önemli rol oynamaktadır; mülkiyet haklarını koruma, şeffaflığı artırma ve güvenli bir iş ortamı sağlama gibi işlevleriyle yatırımları teşvik ederek üretkenliği artırmaktadır. Altyapı ise, ulaşım ve iletişim ağlarının kalitesi ve kapsamıyla, üretim faktörlerinin daha verimli hareket etmesini sağlayarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir. BİT kabulü, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve kullanımı üzerinden inovasyonun hızlanmasını ve işlem maliyetlerinin düşmesini sağlamaktadır. Son olarak, makroekonomik istikrar, ekonomik belirsizliğin azaltılması ve yatırımcı güveninin artırılması aracılığıyla uzun vadeli ekonomik büyümeyi desteklemektedir (WEF, 2018).

Bu çerçevede, özellikle günümüzde ulaşım ve haberleşme gibi işlem maliyetleri firmalar için önemli bir gider kalemi hâline gelmiştir. Söz konusu altyapı unsurlarının bir bölgede gelişmiş olması, o bölgenin rekabet gücünü artırmakta ve özel sektör yatırımları açısından cazip bir ortam oluşturmaktadır. Böylelikle hem firmaların operasyonel verimliliği artmakta hem de bölgesel kalkınma dinamikleri güçlenebilmektedir (Kara & Taş, 2012).

GCI'nın ikinci kategorisi olan beşerî sermaye, sağlık ve beceriler sütunlarından oluşmaktadır. Sağlık sütunu, sağlıklı yaşam beklentisi temelinde nüfusun genel sağlık durumunu değerlendirmekte ve sağlıklı bireylerin üretkenlikleri ile yaşam kaliteleri üzerindeki olumlu etkisini vurgulamaktadır (WEF, 2019).

Sağlık, bireylerin eğitim düzeyine ulaşma kapasitelerini de etkileyerek ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Beceriler sütunu ise işgücünün eğitim seviyesi ve sahip olduğu becerilerin çeşitliliği ve kalitesine odaklanmaktadır. Nitelikli eğitim, bireylerin karmaşık görevleri yerine getirme, yenilik yaratma ve bilgiyi etkin kullanma yeteneklerini geliştirmektedir. Bu bağlamda hem sağlık hem de beceriler, bir ülkenin beşerî sermayesinin temel bileşenleri olarak, ekonomik rekabet gücünü ve büyüme potansiyelini artırmada kritik öneme sahiptir (Kabak vd., 2020).

Günümüzde bölgesel rekabet kavramı, bölgesel ekonomik politikaların yönünü belirleyen temel unsurlardan biri hâline geldiğinden politika uygulamaları yalnızca geri kalmış bölgelere kaynak aktarımı yapmak veya bu bölgelerde belirli faaliyetleri desteklemekle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bölgelerin rekabet gücünü artırmaya yönelik politika araçlarını da kapsamaktadır. Bu araçlar arasında yer alan beşerî sermayeye yönelik yatırımlar, özellikle eğitim ve sağlık altyapısının geliştirilmesi yoluyla önemli katkılar sunmaktadır. Eğitim ve sağlık altyapısı hizmetleri hem özel sektör yatırımlarının hem de işgücü verimliliğinin artmasına olanak tanımakta; bu yönüyle firmaların yer seçimi kararlarında etkili bir faktör hâline gelmektedir. Ayrıca, kamu tarafından gerçekleştirilen beşerî sermaye odaklı altyapı harcamaları, kısa vadede çoğaltan etkisi aracılığıyla ekonomik hareketliliği desteklerken, uzun vadede verimlilik artışlarına bağlı olarak maliyetlerin düşmesiyle toplam talebi canlandırabilmektedir. Bu süreç, üretim ve istihdam düzeylerinde artış yaratmakta ve nihayetinde şehirlerin, bölgelerin ve ülkelerin rekabetçi kapasitelerini güçlendirmektedir (Kara vd., 2013).

Üçüncü kategori olan piyasa, ürün piyasası, işgücü piyasası, finansal sistem ve piyasa boyutu sütunlarını içermektedir. Bu kategori, ekonomik yapının ve piyasa mekanizmalarının etkinliğini değerlendirmektedir (WEF, 2018). Ürün piyasası sütunu, firmaların rekabet koşullarını ve piyasa etkinliğini analiz ederek, rekabetin teşvik edilmesi yoluyla inovasyonun ve tüketiciye sunulan ürün-hizmet kalitesinin artışını sağlamaktadır. İşgücü Piyasası sütunu, işgücünün esnekliği ve yeteneklerin etkin kullanımı gibi faktörlerle, işgücü piyasasının verimliliğini ve ekonomik büyüme potansiyelini belirlemektedir. Finansal Sistem sütunu, finansal araçların çeşitliliği ve finansal istikrarı vurgulayarak, finansal sistemin ekonomik büyüme üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koymaktadır. Piyasa Boyutu sütunu ise, iç ve dış pazarların büyüklüğünü değerlendirerek, bu büyüklüğün ölçek ekonomilerinden yararlanma ve yenilik yapma potansiyelini nasıl etkilediğini analiz etmektedir (Kabak vd., 2020).

Son olarak, GCI 4.0'ın inovasyon ekosistemi kategorisi, iş dinamizmi ve inovasyon kapasitesi olmak üzere iki temel sütundan oluşmaktadır. İş dinamizmi, özel sektörün yeni teknolojileri benimseme ve yeni iş modelleri geliştirme yeteneğini değerlendirerek, ekonominin değişim ve yeniliklere adaptasyon kapasitesini ölçmektedir. Değişime açık bir iş ortamı, risk almayı teşvik ederek yenilikçi ürün ve hizmetlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. İnovasyon kapasitesi ise, bir ülkenin araştırma-geliştirme faaliyetlerinin etkinliğini ve bu faaliyetleri destekleyen altyapıyı değerlendirmektedir. Bu iki sütun, inovasyonun yaygınlaşması ve bilgi üretimi yoluyla ekonomik büyümeyi desteklemekte ve bir ülkenin rekabet gücünü artırmak için inovasyon ekosisteminin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Önsel Ekici vd., 2019).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Rekabetçilik, küresel ve bölgesel ekonomik dinamikler içinde ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarında belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, çeşitli araştırmalar, farklı dönemlerde ülkelerin rekabetçilik düzeylerini ve bu düzeylerin ekonomik büyümeye etkilerini analiz ederek, rekabet politikalarının geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Fendel & Frenkel (2005), 2004-2005 döneminde Almanya'nın diğer Avrupa ülkeleriyle olan rekabetçilik gücünü değerlendirerek, Almanya'nın 13. sırada yer aldığını ve bu durumun ekonomik reformlara ihtiyaç duyduğunu göstermiştir.

Kırankabeş (2006), Küresel Rekabet Endeksi verilerini kullanarak Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile aday ülkeleri arasında bir karşılaştırma yapmış ve Türkiye'nin performansının, bazı AB üyesi ülkeleri ile AB aday ülkelerinden, özellikle Letonya, Malta, Yunanistan, Polonya ve Slovakya'dan daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Türker (2009), Türkiye'nin rekabetçilik düzeyini değerlendirmek amacıyla 2007-2008 yılları için Global Rekabet Gücü Endeksi, İş Rekabet Gücü Endeksi, Dünya Bankası'nın İş Yapma Kolaylığı Sıralaması ve Yönetim Geliştirme Enstitüsü'nün Dünya Rekabet Gücü Skor Tablosu gibi çeşitli göstergeleri dikkate alarak Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, Danimarka ve İsveç tüm endekslerde ilk beş ülke arasında yer alırken, Türkiye; Global Rekabet Gücü sıralamasında 23., Dünya Bankası'nın İş Yapma Kolaylığı sıralamasında 24. ve Dünya Rekabet Gücü Skor tablosunda ise 25. sırada konumlanmıştır.

Güneş (2012) ise, 2006-2009 döneminde 20 seçili ülkenin rekabetçilik düzeyini incelemiş ve Küresel Rekabet Endeksi'nin temel gereksinimler, etkinlik artırıcılar ile yenilik ve uzmanlaşma faktör gruplarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir. Bu çalışma, temel gereksinimler ve etkinlik artırıcıların olumlu, yenilik ve uzmanlaşmanın ise olumsuz etkiler yarattığını bulmuştur.

Şener (2013), Türkiye ekonomisinin rekabetçilik seviyesini makroekonomik ortam, yükseköğretim ve eğitim kalitesi, yenilik kapasitesi, teknolojik hazırlık, işgücü piyasası verimliliği, kurumsal yapı ve mal piyasası verimliliği gibi unsurlar açısından değerlendirerek, rekabetçiliğin artırılmasının Türkiye'nin sürdürülebilir ekonomik büyümesi için kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır.

Kordalska & Olczyk (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışma ise, 2006-2014 yıllarını kapsayan dönemde 114 ülkeyi analiz ederek GCI ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmış; bulgular, düşük gelirli ülkeler grubunda GCI'nın ekonomik büyüme oranlarını belirleyebileceğini desteklerken, yüksek gelirli ülkelerde yalnızca büyük ekonomiler (Çin, Hindistan, ABD ve Rusya gibi) için belirgin bir etki gösterdiğini ortaya koymuştur. Küresel rekabetçilik endeks hesaplanmasında sadece WEF hesaplama yöntemi kullanılmamaktadır.

Saray & Hark (2015), OECD ülkeleri için 2004-2013 döneminde ileri teknoloji ürünlerinin rekabet belirleyicilerini dinamik panel veri tahmincisi ve Genel Momentler Yöntemi (GMM) ile incelemiş ve ileri teknoloji ürünlerinin rekabet gücünün en önemli faktörünün verimlilik düzeyi olduğunu saptamışlardır.

Bölgesel rekabetçilik endeks hesaplamasıyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında ise farklı hesaplama yöntemleri kullanıldığı görülmektedir. Buckley vd. (1988), rekabet ölçütlerini üç ana kategoriye ayırarak performans ölçüsü, rekabet potansiyeli ve rekabet süreçleri olarak tanımlamışlardır. Performans ölçüsü, bir ülke, sektör veya şirketin rakiplerine kıyasla ne derece üstün olduğunu değerlendirirken; rekabet potansiyeli, mükemmel performansa ulaşma kapasitesini belirleyen faktörlerin mevcudiyetini analiz etmektedir. Rekabet süreçleri ölçüsü ise, yönetim süreçlerini ve rekabet potansiyelinin somut rekabet performansına nasıl dönüştüğünü inceleyen nitel bir değerlendirme sunmaktadır.

Houvari vd. (2001) tarafından yapılan çalışmada, Finlandiya'daki 85 alt bölge üzerinde bölgesel rekabetçiliği değerlendirmek amacıyla geliştirilen bir endeks kullanılmıştır. Bu endeks, beşerî sermaye, yığılma, erişilebilirlik ve yenilikçilik gibi dört alt indeksten oluşmakta ve rekabetçiliğin çeşitli yönlerini kapsayan uzun dönemli eğilimleri yansıtan bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Huggins (2003), 1993-1999 döneminde İngiltere'deki bölgelerde gerçekleştirdiği endeks çalışmasında ise bölgesel ekonomik büyüme, yenilikçilik, rekabetçilik ve bilgi tabanlı işletmelerin sayısı gibi dört temel değişkeni analiz etmiş, bu değişkenler arasında güçlü bir ilişki bulmuştur.

Alkin vd. (2007) tarafından geliştirilen model, illerin rekabetçilik güçlerini belirlemek amacıyla nitel ve nicel araştırma yöntemlerini bir araya getirerek beşerî sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve erişilebilirlik gibi ana alt endeksleri içermekte; bu analizler sonucunda İstanbul'un en yüksek rekabetçilik skorunu elde ettiği, Ardahan'ın ise en düşük sıralamada yer aldığı tespit edilmiştir.

Gömleksiz (2012), Türkiye'nin İBBS Düzey 2 bölgeleri için inovasyon indeksini belirlemek amacıyla minimum-maksimum normalizasyon yöntemini kullanarak inovasyon girdilerini dört ana kategoriye ayırmış ve toplamda 45 bileşen üzerinden bir analiz gerçekleştirmiştir.

Vahalík & Stanícková (2014), 2013 yılında gerçekleştirilen Avrupa Birliği genişlemesinin etkilerini Bölgesel Rekabetçilik Endeksi (RCI) hesaplamaları ile incelemiş ve 2010-2013 verileri aracılığıyla en yüksek ve en düşük rekabetçilik seviyesine sahip bölgeler arasında belirgin bir uçurumun varlığını ortaya koymuştur.

Duman (2017) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'nin Düzey 1 bölgelerinin inovasyon performans kapasiteleri değerlendirilmiş ve en yüksek rekabetçi performansın 0.84 puanla İstanbul'a, en düşük puanın ise 0.08 ile Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ne ait olduğu gösterilmiştir.

Ekinci Hamamcı (2019), Türkiye'de İBBS Düzey-2 kapsamındaki alt bölgelerin rekabet gücü endekslerini belirlemek amacıyla, iktisadi yapı, yenilikçilik, beşerî sermaye ile altyapı ve erişilebilirlik gibi dört ana unsur dikkate alınmıştır. Bu çalışmada, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemleri kullanılarak toplam 17 değişkenle değerlendirme yapılmış, TR10 İstanbul, TR31 İzmir, TR42 Kocaeli ve TR51 Ankara'nın en rekabetçi alt bölgeler olduğu belirlenmiştir.

Kuşat (2018), Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (RCA) endeksini kullanarak İBBS Düzey 2 kapsamındaki TR61 bölgesi ve illerinin, ülke genelindeki ve bölge içindeki rekabet gücünü ölçmüştür. 2017 yılı verileri, TR61 bölgesinin Türkiye'deki 25 bölge arasında yüksek bir rekabet avantajına sahip olduğunu gösterirken, bu bölgenin RCA değeri 1,90 olarak belirlenmiştir.

Çoban (2019) TR83 Bölgesi kapsamında incelediği çalışmasında normalizasyon yöntemini kullanarak Tokat ilinin rekabetçilik endeksini hesaplamıştır. Tokat ilinin TR83 bölgesi içerinden üçüncü sırada yer aldığını ve şehrin gelişimine etki edebilecek sektörlerle yönelik kamu yatırımları gerçekleştirilmesi ve teşvikler sağlanması hususunda girişimlerde bulunulması sonucuna erişilmiştir.

Darıcı & Tamboğa (2021), TR 52 Bölgesi'nde bulunan Konya ve Karaman şehirlerinin rekabetçilik niteliklerini 2007-2018 yılları arasında geliştirdikleri endeksler aracılığıyla incelemiş ve beşerî sermaye, markalaşma becerisi, ticaret becerisi ve erişilebilirlik gibi değişkenlerin kullanıldığı çalışmada, Konya'nın beklenildiği üzere yüksek değerlere sahip olduğu, bazı yıllarda ise Karaman'ın ticaret becerisi ve beşerî sermaye alt endekslerinde yüksek değerler elde ettiği gözlemlenmiştir.

Literatür taramasındaki çalışmalar, ülkelerin ve bölgelerin rekabetçilik düzeylerinin, ekonomik büyüme ve inovasyon üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde analiz ederek, rekabet politikalarının geliştirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Mevcut literatür taraması, rekabetçilik düzeylerinin hem ulusal hem de yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmaya önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Özellikle, küresel rekabette başarılı olabilmek için ülkelerin, yerel ekonomilerde uzmanlaşma, sermaye birikimi ve teknolojik altyapı gibi faktörlere yatırım yapması gerekmektedir. Türkiye örneğinde, Düzey 1 bölgeler için geliştirilen bölgesel rekabet endeksi, bu bölgelerin küresel rekabetteki konumlarını daha iyi anlamalarına ve bu doğrultuda politika geliştirmelerine olanak tanıyabilecektir.

4. TÜRKİYE’NİN REKABETÇİLİK DURUMU

Türkiye'nin rekabetçilik durumu, ülkenin ekonomik büyüme potansiyeli ve küresel pazarlardaki konumunu belirleyen önemli bir göstergedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin rekabetçilik seviyeleri, uluslararası ölçütlerle değerlendirildiğinde, ekonomik reformların ve stratejik yaklaşımların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Küresel rekabetin giderek arttığı bu dönemde, Türkiye'nin ekonomik performansı ve yenilikçilik kapasitesi, ulusal ve bölgesel stratejilerin yeniden şekillendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin rekabetçilik durumu, sadece ekonomik göstergelerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda eğitim, inovasyon ve altyapı gibi temel unsurları da kapsamaktadır (Kumral, 2008). Bu unsurların güçlendirilmesi, Türkiye'nin küresel rekabet gücünü artıracak ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme sağlama kapasitesini yükseltecektir. Ayrıca, rekabetçilik stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanması, yerel girişimcilerin desteklenmesi ve uluslararası yatırımcılar için cazibe merkezi haline gelmesi açısından da kritik öneme sahiptir. Türkiye'nin rekabetçilik düzeyi hem iç dinamikler hem de dış etkenler göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, Türkiye'nin küresel ve bölgesel rekabetçilik endekslerinin hesaplanması, ülkenin rekabetçilik durumunu daha somut bir şekilde değerlendirmeyi mümkün kılacaktır. Bu hesaplamalar, Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunu belirleyen faktörlerin yanı sıra, yerel dinamiklerin de nasıl etkileşimde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Böylece, elde edilen veriler ışığında, rekabetçilik stratejilerinin etkinliği analiz edilecek ve gerekli iyileştirmeler için somut öneriler geliştirilebilecektir (Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi, 2009).

Küresel Rekabet Endeksi 4.0, çok boyutlu bir indeks olarak tasarlanmış olup, farklı ekonomik sektörler ve ülkeler arasındaki rekabet gücünü karşılaştırmak amacıyla bir dizi göstergiyi bir araya getirmektedir. Bu çalışmada, indeks içinde yer alan göstergelerin farklı birimler ve ölçeklerdeki verilerinin tek bir çatı altında toplanması ve karşılaştırılabilir hale getirilmesi için geliştirilen bir normalizasyon yöntemi üzerinde durulmaktadır. İndekste yer alan her bir gösterge, 0 ile 100 arasında değişen bir ilerleme puanına dönüştürülerek standartlaştırılmaktadır. Bu sayede, farklı birimlerde ölçülen veriler (örneğin, GDP büyüme oranı, eğitim düzeyi, altyapı kalitesi) aynı ölçekte ifade edilerek, farklı göstergeler arasında anlamlı karşılaştırmalar yapılabilmektedir. Normalizasyon sürecinde, her bir gösterge için en düşük kabul edilebilir değer (en kötü performans) ve en iyi olası sonuç (en iyi performans) belirlenmektedir.

Bu sınır değerler, politika hedefleri, tarihsel veriler veya istatistiksel analizler gibi farklı yöntemlerle belirlenebilir. Bir ülkenin belirli bir göstergedeki değeri, bu sınır değerler arasında normalleştirilerek 0 ile 100 arasında bir puana dönüştürülmektedir. Eğer yüksek değerler kötü bir durumu ifade ediyorsa, normalleştirilmiş puan 100'den çıkarılarak tersine çevrilmektedir (WEF, 2018).

$$GCI\ PUANI = \left(\frac{DEĞER_{i,c} - EN\ DÜŞÜK\ PERFORMANS_i}{EN\ İYİ\ PERFORMANS_i - EN\ DÜŞÜK\ PERFORMANS_i} \right) \times 100$$

Türkiye'nin küresel rekabetçilik endeksi WEF tarafından hesaplanmıştır. Çalışmada 2018-2022 yılları arasındaki Türkiye'nin küresel rekabetçilik düzeyinin, seçili OECD ülkeleri (Avusturya, Belçika, Brezilya, Kanada, Şili, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İrlanda, İtalya, Japonya, Güney Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Türkiye, Kosta Rika, İzlanda, Litvanya, Slovakya, Slovenya, Birleşik Krallık, ABD, Polonya) ile karşılaştırılması yapılmıştır.

Tablo 1 2018-2022 yılları arasında küresel rekabet endeksi puanlarını göstermektedir. Küresel rekabet endeksi, ülkelerin ekonomik rekabet gücünü belirleyen birçok faktöre dayalı olarak hesaplanmaktadır. ABD ve Almanya gibi gelişmiş ekonomiler, 2018-2022 döneminde yüksek rekabetçilik puanları elde ederek küresel düzeyde rekabet gücü açısından ön sıralarda yer almıştır. ABD, 2018'de 85.6 puan alırken 2020'de 100 puana ulaşarak zirveye çıkmıştır. Yine Danimarka'da 2022 yılında 100 puan almıştır. Benzer şekilde, Norveç, Kanada, Finlandiya ve Hollanda gibi ülkeler de bu dönemde yüksek puanlarla rekabetçilik konumlarını korumuştur. Örneğin, Hollanda 2022'de 94.2 puan almıştır. Almanya da rekabet gücünü artırarak 2022'de 85.6 puan elde etmiştir. İngiltere ve Japonya ise bu süreçte dalgalanmalar yaşamalarına rağmen Türkiye'den daha yüksek rekabetçilik puanları elde ederek üst sıralarda yer almıştır.

Gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde, Brezilya ve Meksika, Türkiye ile benzer şekilde düşüş trendi göstermiştir; Brezilya 2022'de 44.8 puanla Türkiye'nin gerisinde kalmıştır. Buna karşılık, Hindistan ve Endonezya gibi ülkeler 2022 yılında Türkiye'nin önünde yer almış ve sırasıyla 66.1 ve 63.2 puan elde etmiştir.

Tablo 1. Küresel Rekabetçilik Endeksi'ne Göre Seçili OECD Ülkelerinin Performansı (2018-2022)

	2022	2021	2020	2019	2018
Danimarka	100	96.6	96	81.2	80.6
Hollanda	94.2	96.3	92.5	82.4	82.4
Finlandiya	93.4	88.4	91.1	80.2	80.3
Norveç	92.6	94.4	92.1	78.1	78.2
ABD	89.8	89.5	100	83.7	85.6
İrlanda	89.5	87	79.2	75.1	75.7
Lüksemburg	87.7	88.4	73.2	77	76.6
Kanada	87.2	86.4	90.4	79.6	79.9
Almanya	85.6	83.9	81	81.8	82.8
İzlanda	85	79.2	77	74.7	74.5
Avusturya	80.4	80.5	83.1	76.6	76.3
Belçika	79.8	76.4	76.9	76.4	76.6
Estonya	78.9	73.6	78	70.9	70.8
İngiltere	78.4	81.4	86.3	81.2	82
Güney Kore	75.5	76.8	92.2	79.6	78.8
Fransa	74.3	71.5	76.9	78.8	78

Litvanya	73.2	70.2	72.9	68.4	67.1
Yeni					
Zelanda	72.1	80.1	77.6	76.7	77.6
Japonya	66.6	69	75	82.3	82.5
Hindistan	66.1	61.5	54.8	61.4	62
Slovenya	65.9	63.2	69.7	70.8	66.6
Macaristan	65.8	61.9	55.9	65.1	64.3
İtalya	65.3	63.1	60.9	71.5	70.8
Endonezya	63.2	64.6	50	64.4	64.9
Şile	61.4	61.3	61.5	70.5	70.3
Kosta Rika	57.3	43.1	52	62	62.1
Yunanistan	57.2	56.3	56.2	62.6	62.1
Slovakya	53.5	52.5	53.2	66.8	66.8
Polonya	53.3	55.1	69.4	68.9	68.2
Türkiye	51.4	52.4	59.8	62.1	61.6
Meksika	49	48.5	51.5	64.9	64.6
Brezilya	44.8	45.4	52	60.9	59.5

Kaynak:(WEF Küresel Rekabetçilik Raporları 2018-2022).

Orta Avrupa ülkelerinden Polonya ve Slovakya, Türkiye'ye kıyasla benzer ancak daha yüksek puanlar elde etmiş; 2022'de Polonya 53.3, Slovakya ise 53.5 puan almıştır. Ayrıca, İtalya ve Fransa gibi büyük Avrupa ekonomileri de Türkiye'nin üzerinde rekabetçilik puanları elde ederek konumlarını güçlendirmiştir.

WEF Küresel Rekabet Endeksi raporuna göre, 2018-2022 yılları arasında Danimarka, Hollanda ve İrlanda gibi ülkeler sürdürülebilirlik, inovasyon, yabancı yatırım ve nitelikli iş gücü gibi faktörler sayesinde endekste önemli yükselişler kaydetmiştir. ABD ise teknolojik gelişmeler ve güçlü finansal sistemiyle genel olarak istikrarlı bir performans sergilemiştir. Öte yandan, Brezilya, Türkiye ve Güney Kore gibi ülkeler ekonomik istikrarsızlık, siyasi belirsizlikler, pandemi etkileri, döviz kurlarındaki oynaklık ve ticaret gerginlikleri gibi nedenlerle endekste düşüş yaşamıştır.

Türkiye, Küresel Rekabetçilik Endeksi'nde OECD ülkelerinin büyük bir kısmının gerisinde kalmasına rağmen, inovasyon ve rekabetçilik açısından bazı dikkate değer güçlü yönleri sahiptir. Ülkenin inovasyon kapasitesi, araştırma kurumlarının gücü, araştırmacı sayısının artışı ve marka ile patent başvurularındaki yüksek oranlarla desteklenmektedir. Bu durum, Türkiye'nin Ar-Ge ekosisteminin dinamik ve potansiyel barındırdığını göstermektedir. Bununla birlikte, üniversite-sanayi iş birliği ve kümelenme gelişimi gibi inovasyon ekosisteminin bazı bileşenlerinde var olan eksiklikler, inovasyonun daha da güçlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ülkenin rekabet avantajı büyük ölçüde geniş iç pazarına dayanmaktadır. Ancak bu avantaj, güvenlik, sosyal uyum, işgücü dinamikleri ve kamu kurumlarının işleyişine dair yapısal sorunlarla sınırlandırılmaktadır. Sosyal bölünmeler, düşük sosyal sermaye, terör vakaları, emek piyasasının esnek olmaması, gelir eşitsizliği ve kamu kurumlarının zayıf performansı gibi faktörler, Türkiye'nin sürdürülebilir büyüme potansiyelini olumsuz etkilemektedir. Altyapı açısından bakıldığında, Türkiye'nin hava taşımacılığı hizmetleri ve havaalanı bağlantıları gibi konularda dünya standartlarında bir performans sergilediği görülmektedir. Ancak, geniş bant hızının artırılması ve mobil geniş bant aboneliklerinin yaygınlaştırılması gibi alanlarda yapılacak iyileştirmeler, Türkiye'nin dijital dönüşüm sürecini hızlandıracak ve küresel rekabette daha ileri bir konuma ulaşmasını sağlayacaktır (WEF, 2019).

Küresel Rekabet Endeksi verilerinin analizi, ülkelerin rekabetçilik durumlarını anlamak adına kritik bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin mevcut rekabetçilik düzeyi ve karşı karşıya olduğu zorluklar, bölgesel rekabetçilik endeksinin hesaplanmasında önemli bir referans noktası teşkil etmektedir.

Uluslararası rekabetin büyük ölçüde, ülkelerin tamamı arasındaki rekabetten ziyade, farklı ülkelerin belirli bölgeleri arasındaki rekabet yoluyla şekillendiği ve bu nedenle ulusal altı ve ulusal üstü rekabet ilişkilerinin, çeşitli bölgelerdeki endüstriyel faaliyetlerin yapısına bağlı olduğu ifade edilmektedir (Kara, 2013). Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısını daha iyi kavrayabilmek amacıyla, bölgesel rekabetçilik endeksi hesaplanacak; bu indeksin analiziyle, ülkenin potansiyeli, güçlü ve zayıf yönleri belirlenerek, uluslararası rekabet stratejilerinin geliştirilmesine imkân sağlanabilecektir.

Literatürde bölgesel rekabet endeksi çalışmaları incelendiğinde, küresel rekabet endeksi gibi önemli bir uluslararası kurum veya kuruluşun benzer bir hesaplaması bulunmamaktadır. Avrupa Birliği, üye ülkeleri birer bölge olarak kabul etmekte ve bu çerçevede bir bölgesel rekabet endeksi çalışması yürütmektedir. Ancak bu yaklaşımda, her bir Avrupa ülkesinin bir bölge olarak ele alınması ve hesaplamada kullanılan değişkenlerin ülke bazlı olması, önemli metodolojik sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada endeksin oluşturulmasında kullanılacak değişkenlerin seçiminde literatüre dayalı titiz bir değerlendirme yapılmıştır. Bölgesel rekabet endeksi hesaplanırken hangi değişkenlerin kullanılması gerektiği kritik bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Literatürdeki mevcut çalışmalar, endeks hesaplamalarının dört ana endeks kullanılarak oluşturulduğunu göstermektedir. Bu çalışmada bölgesel rekabet endeksinin oluşturulmasında Huovari vd. (2001) "Constructing an Index for Regional Competitiveness" başlıklı çalışması, Alkin vd. (2007) "İller Arası Rekabet Endeksi: Türkiye'deki İllerin Rekabet Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülmesi İçin Bir Yaklaşım", Uluslararası Rekabet Araştırma Kurumu (URAK) (2011) İller Arası Rekabet Endeksi (2009-2010) ve Darıcı & Tamboğa'nın (2021) TR52 Bölgesi Rekabetçilik Endeksi (2007-2018) çalışmaları referans alınmıştır. Rekabetçiliği yansıtan dört alt endeks grubu ve her endeks grubunu oluşturan değişken sayısı Tablo 2'de gösterilmiştir. Çalışmanın veri toplama süreci, farklı kurumların sağladığı veri setlerinin bir araya getirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan kurulan şirket sayısı ve şirket sermayesi verileri Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin sağladığı şirket kayıtlarından elde edilmiştir. Kredi ve mevduat değişkenleri ise Türkiye Bankalar Birliği'nin bankacılık sektörü veri tabanından alınmıştır. Patent başvuruları verisi Türk Patent ve Marka Kurumu'nun patent kayıt sisteminden temin edilirken, diğer tüm değişkenler Türkiye İstatistik Kurumu'nun geniş kapsamlı veri tabanından sağlanmıştır. Çalışmada alt endeks göstergesinde 2018-2022 yıllarını kapsayan verilerin ortalama değerleri kullanılmıştır. 2018-2022 yıllarını kapsayan verilerin ortalama değerlerinin kullanılması, dönemsel dalgalanmaları azaltarak daha genel bir tablo sunmaktadır.

Tablo 2, bir bölgenin rekabet gücünü belirleyen temel göstergeleri dört ana başlık altında toplamaktadır. Etkin Ortam başlığı, bölgenin dış ticaret hacmi, ekonomik büyüklüğü ve istihdam durumu gibi makro ekonomik göstergeleri içerirken; Beşerî Sermaye başlığı, eğitim düzeyi, sağlık hizmetleri ve kültürel imkanlar gibi insan kaynaklarına dair verileri sunmaktadır. Piyasalar başlığı, finansal yapı, şirketlerin büyüklüğü ve turizm gibi ekonomik faaliyetlere ilişkin verileri kapsamaktadır. Son olarak İnovasyon Ekosistemi başlığı ise Ar-Ge harcamaları, patent başvuruları ve girişimcilik gibi bölgenin yenilikçilik kapasitesini gösteren verileri içermektedir. Bu kapsamlı tablo, bir bölgenin rekabet gücünü değerlendirirken ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin tümünü dikkate almanın önemini vurgulamaktadır.

Tablo 2. Bölgesel Rekabet Endeksini Belirleyen Temel Göstergeler

Etkin Ortam	Beşerî Sermaye	Piyasalar	İnovasyon Ekosistemi
Toplam İthalat	Eğitimli İşgücü	Şirket Sermayesi (TL)	Ar-Ge Harcaması
Toplam İhracat	Okuryazarlık Durumu	Kredi	Doktora Mezunu
Kişi Başına GSYH (\$)	Eğitimli Nüfus	Mevduat	Ar-Ge Harcaması
Ticaret Dengesi	Hastane ve Yatak Sayıları	Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Ziyaretçi Sayısı ve Geceleme Oranları	Girişim
İşsizlik Oranı (%)	Sağlık Personeli Sayısı: Toplam Hekim	Elektrik Tüketimi: Sanayi İşletmesi (Mwh)	Patent Başvuruları (Toplam)
İstihdam Oranı (%)	Müze ve Ören Yeri Ziyaretçi Sayısı	Hava Meydanlarında İnş- Kalkış Yapan Uçak Sayısı İle İç Ve Dış Hatlarda Taşıma: Taşınan Yük / Toplam	Doktora Mezunu
Seçimlere Katılım Oranı (%)	Ceza Kurumuna Giren Hükümlü Toplamı	İnfaz	Kurulan Şirket Sayısı
Motorlu Kara Taşıtları Sayısı			
Kişi Başına Mesken			
Elektrik Tüketimi (Kwh)			

Kaynak: (TÜİK, TBB, TOBB, Türk Patent ve Marka Kurumu 2018-2022)

Literatürde Bölgesel rekabet endeksi oluşturmada başta açıklayıcı faktör analizi ve zarflama analizi başta birçok yöntem kullanılmıştır. Çalışmada ise Huovari vd. (2001), Çoban (2019), Darıcı & Tamboğa (2021)'nın çalışmalarında kullandıkları normalizasyon yöntemi kullanılmıştır. Toplanan veriler ilk etapta normalize edilmiştir. Normalize edilme işlemi esnasında kullanılan denklem aşağıdaki gibidir.

$$\text{Normalize } X = \frac{(X - \text{Değişkene ait minimum değer})}{(\text{Değişkene ait maksimum değer} - \text{Değişkene ait minimum değer})}$$

Çalışmada, Düzey 1 Bölgesi için belirlenen değişkenin değerini normalize etmek amacıyla minimum-maksimum değerleme yöntemi uygulanmıştır. Buna göre, ilgili değişkenin değerinden (X) veri setindeki minimum değer çıkarılarak elde edilen fark, pay olarak alınmıştır. Payda ise, veri setindeki maksimum ve minimum değerler arasındaki fark olarak hesaplanmıştır. Bu normalizasyon işlemi sonucunda elde edilen değer, 0 ile 1 arasında bir değere dönüştürülerek, değişkenin veri setindeki göreceli konumu belirlenmiştir. Normalize edilmiş bu değerler, daha sonra bölgesel rekabet edebilirlik endeksinin alt boyutları olan Etkin Ortam Endeksi (EOE), Beşerî Sermaye Endeksi (BSE), Piyasa Endeksi (PE) ve İnovasyon Ekosistemi Endeksi (İEE) gibi endekslerin hesaplanmasında kullanılmıştır.

$$Endeks = \left(\frac{\sum i A_{ti} X_{ti}}{\sum i |A_{ti}|} \right)$$

A_{ti} : t ana değişkeninin i'inci alt değişkeninin ağırlığı

X_{ti} : t ana değişkeninin i'inci alt değişkeninin normalize edilmiş değeri

Endeks değeri tespit edilecek olan bölge 'Endeks t' ile gösterilmiştir. Denklemin pay kısmında bölgeler için normalize edilme işlemi gerçekleştirilmiş olan bölgeler tek tek kendi ağırlıkları ile çarpılmakta ve daha sonra bu değerlerin toplamı alınmaktadır. Payda kısmında ise ana değişkende yer alan değişkenlerin ağırlık değerlerinin toplamı yer almaktadır. Her bir bölge için bu işlemler gerçekleştirildikten sonra bölgelere ait etkin ortam endeksi, beşerî sermaye endeksi, piyasa endeksi ve inovasyon ekosistemi endeksi değerlerine ulaşılmış olunacaktır. Bu endeks değişkenlerine ulaşıldıktan sonra bu dört endeks değerinin eşit ağırlık verilerek her bir bölge için bölgesel rekabet edebilirlik endeks değerlerine ulaşılabilmektedir (Çoban, 2019). Aşağıdaki formül kullanılarak bölgesel rekabet edebilirlik endeks değerleri elde edilmiştir.

$$Bölgesel Rekabet Endeksi = (0.25 * EOE) + (0.25 * BSE) + (0.25 * PE) + (0.25 * İEE)$$

Tablo 3. Bölgesel Rekabet Endeksi Alt Endekslerinin Normalize Edilmiş Değerleri

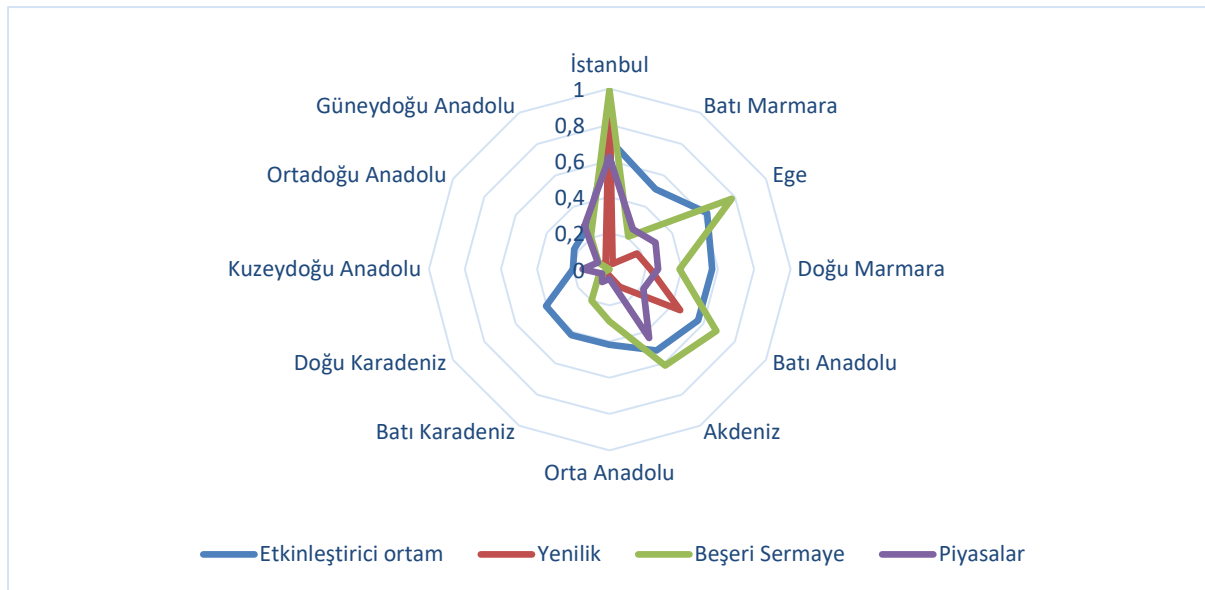
Bölgeler	Etkin Ortam Endeksi (EOE)	Beşerî Sermaye Endeksi (BSE)	Piyasa Endeksi (PE)	İnovasyon Ekosistemi Endeksi (İEE)
İstanbul	0.71	0.99	0.62	0.98
Batı Marmara	0.51	0.20	0.25	0.03
Ege	0.62	0.78	0.29	0.17
Doğu Marmara	0.56	0.38	0.26	0.22
Batı Anadolu	0.56	0.68	0.21	0.44
Akdeniz	0.51	0.61	0.43	0.11
Orta Anadolu	0.41	0.28	0.05	0.03
Batı Karadeniz	0.42	0.20	0.08	0.02
Doğu Karadeniz	0.40	0.06	0.04	0.005
Kuzeydoğu Anadolu	0.20	0.0005	0.15	0.002
Ortadoğu Anadolu	0.22	0.06	0.07	0.01
Güneydoğu Anadolu	0.25	0.20	0.27	0.04

Kaynak: (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo 3, Türkiye'nin farklı bölgelerinin rekabet güçlerini, etkin ortam, beşerî sermaye, piyasa endeksi ve inovasyon ekosistemi olmak üzere dört temel alt endeks üzerinden değerlendirmektedir. Söz konusu endeksler oluştururken 2018-2022 yılları arasındaki verilerin ortalamaları kullanılmıştır. Bu endeksler, bölgelerin ekonomik yapılarını, kaynaklarını ve rekabet avantajlarını anlamak için önemli göstergelerdir. İstanbul, tüm alt endekslerde en yüksek değere sahip olan bölge olarak öne çıkmaktadır. Özellikle piyasa endeksi, beşerî sermaye ve inovasyon ekosistemi endekslerinde diğer bölgelerden oldukça ayrılan İstanbul, Türkiye ekonomisinin lokomotif konumunda ve ülke genelinde bir çekim merkezi durumundadır.

Batı Marmara Bölgesi, iş yapma kolaylığı ve altyapı açısından orta düzeyde bir gelişmişlik seviyesine sahip olmakla birlikte, beşerî sermaye, piyasa potansiyeli ve inovasyon ekosistemi endekslerinde düşük değerler almaktadır.

Bölgedeki sınırlı beşerî sermaye, eğitim ve iş gücü kalitesindeki eksiklikleri ortaya koyarken, piyasa endeksinin düşük olması ekonomik faaliyetlerin sınırlı olduğunu göstermektedir. İnovasyon ekosisteminin zayıflığı ise bölgede yenilikçi faaliyetlerin sınırlı olduğunu ve Ar-Ge teşvikleri, teknoloji merkezleri ve girişimcilik destek programları gibi önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum, bölgenin rekabet gücünü sınırlayan önemli faktörler olarak değerlendirilebilir. Bölgenin uzun vadeli rekabet gücünü artırmak için altyapı, eğitim, inovasyon ve ekonomik destekleri artırmak, beşerî sermayeyi güçlendirmek ve piyasa potansiyelini genişletmek gibi stratejiler izlenmelidir. Ege Bölgesi, iş yapma kolaylığı ve yüksek nitelikli beşerî sermaye gibi önemli avantajlara sahip olmakla birlikte, piyasa potansiyeli ve inovasyon kapasitesi açısından gelişime açık bir yapıya sahiptir. Bölgenin güçlü altyapısı ve eğitilmiş iş gücü, ekonomik faaliyetler için cazip bir ortam sunmaktadır. Ancak, piyasa büyüklüğünün sınırlı olması ve inovasyon ekosisteminin zayıf olması, bölgenin rekabet gücünü sınırlayan faktörler olarak öne çıkmaktadır. Doğu Marmara Bölgesi, iş yapma ortamı ve altyapı kalitesi açısından ortalamanın üzerinde bir performans sergileyerek, bölgedeki altyapı yatırımlarının ve iş yapma koşullarının belirli bir gelişmişlik seviyesine ulaştığını göstermektedir. Ancak beşerî sermaye endeksinde bakıldığında, bölgenin eğitim altyapısı ve iş gücü kalitesinde hala iyileştirmeye ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Piyasa endeksi açısından bölgenin ekonomik aktivitelerinin ve ticaret hacminin sınırlı kaldığı, dolayısıyla ekonomik faaliyetlerin artırılmasına gereksinim duyulduğu dikkat çekmektedir. İnovasyon ekosistemi açısından ise Doğu Marmara; Ege ve Akdeniz bölgelerine göre daha iyi bir konumda olmasına rağmen, İstanbul'un gerisinde kalmakta ve yenilikçilik kapasitesini artırma konusunda gelişime ihtiyaç duymaktadır. Genel olarak, beşerî sermaye, piyasa potansiyeli ve inovasyon ekosisteminin güçlendirilmesi, bölgenin rekabet gücünü artırarak ekonomik kalkınmayı hızlandırmada kritik rol oynayacaktır.

Şekil 1. Bölgesel Rekabet Endeksi Alt Endekslerinin Normalize Edilmiş Değerleri.

Batı Anadolu Bölgesi, güçlü bir beşerî sermaye tabanı ve nispeten gelişmiş bir inovasyon ekosistemine sahip olmasına rağmen, iş yapma ortamı ve piyasa potansiyeli açısından eksiklikler taşımaktadır. Bölgedeki yüksek eğitim düzeyi ve yetkin iş gücü, ekonomik büyüme için önemli bir potansiyel sunmaktadır. Ancak, altyapı yetersizlikleri ve sınırlı piyasa büyüklüğü, bölgenin rekabet gücünü sınırlamaktadır. İnovasyon ekosisteminin güçlendirilmesiyle birlikte, altyapı yatırımları ve ticaret hacminin artırılması, bölgenin ekonomik potansiyelini daha etkin bir şekilde kullanmasını sağlayacak, böylece sürdürülebilir bir büyüme ve gelişme sürecine katkıda bulunacaktır.

Akdeniz Bölgesi, etkin ortam endeksi ile orta düzeyde bir gelişmişlik seviyesi gösterirken, beşerî sermaye endeksinde yüksek bir değer almaktadır. Bu durum, bölgenin nitelikli iş gücü potansiyeliyle birlikte, iş yapma ortamının belirli bir düzeyde olduğunu göstermektedir. Piyasa endeksindeki yüksek değer, bölgenin ekonomik faaliyetlerinin canlı olduğunu ve ticaret potansiyelinin yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, inovasyon ekosistemi endeksindeki düşük değer, bölgenin yenilikçilik kapasitesinin sınırlı olduğunu ve bu alanda gelişim göstermesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, bölgenin rekabet gücünü artırmak için, mevcut güçlü yönleri olan beşerî sermaye ve piyasa potansiyelini koruyarak, inovasyon ekosistemini güçlendirmeye yönelik yatırımlar yapılması gerekmektedir.

Orta Anadolu Bölgesi, etkin ortam endeksi açısından düşük bir performans sergilemekte olup, altyapı ve iş yapma koşulları daha gelişmiş bölgelerin gerisindedir. Bu durum, bölgedeki iş yapma ortamının iyileştirilmesi ve altyapı yatırımlarının artırılmasının önemini vurgulamaktadır. Beşerî sermaye endeksi de düşük seviyededir ve bu, eğitim kalitesi ile iş gücündeki eksiklikleri göstermektedir; dolayısıyla eğitim altyapısının güçlendirilmesi ve iş gücünün niteliklerinin artırılması, bölgenin ekonomik kalkınması açısından kritik bir öneme sahiptir. Piyasa endeksi de oldukça sınırlıdır; bu durum ekonomik faaliyetlerin yetersiz olduğunu ve yerel ticaretin desteklenmesi ile yatırım teşviklerinin sağlanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, inovasyon ekosistemi endeksi de düşük düzeyde kalmakta olup, bu durum bölgedeki yenilikçi faaliyetlerin zayıflığını göstermektedir. İnovasyon kapasitesinin artırılması için ciddi destek ve teşviklerin sağlanması, Ar-Ge yatırımlarının artırılması ve teknoloji geliştirme merkezlerinin kurulması önem arz etmektedir. Sonuç olarak, Orta Anadolu Bölgesi, etkin iş yapma ortamı, beşerî sermaye, piyasa potansiyeli ve inovasyon ekosistemi açısından düşük değerlere sahip olup, bu durumların iyileştirilmesi, bölgenin rekabet gücünü ve kalkınma potansiyelini artıracaktır.

Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz bölgeleri, etkin iş yapma ortamı ve piyasa potansiyeli açısından zayıf performans sergilemektedir. Batı Karadeniz, düşük etkin ortam endeksi ile dikkat çekmekte olup, altyapı ve iş yapma koşullarının iyileştirilmesi gerekliliği öne çıkmaktadır. Ayrıca, beşerî sermaye endeksi oldukça düşük seviyelerde kalmakta, eğitim düzeyi ve iş gücü kalitesindeki eksiklikler, bölgenin ekonomik potansiyelini sınırlamaktadır. Piyasa endeksi de düşük değerlere sahip olduğundan, ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması önem arz etmektedir. İnovasyon ekosistemi ise son derece zayıf durumda olup, yenilikçi faaliyetlerin desteklenmesi gerekmektedir. Öte yandan, Doğu Karadeniz bölgesinin piyasa endeksi de oldukça düşük kalmakta, bu durum ekonomik aktivitelerin artırılması gerektiğini göstermektedir. İnovasyon kapasitesinin artırılması için gereken yatırımlar ve teşvikler, her iki bölgenin de kalkınması ve rekabet gücünün yükseltilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Dolayısıyla, altyapı yatırımlarının artırılması, eğitim ve beşerî sermayenin güçlendirilmesi ile inovasyon desteklerinin sağlanması, Batı ve Doğu Karadeniz bölgelerinin ekonomik kalkınma potansiyelini artırmak için stratejik bir yaklaşım olacaktır.

Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi, etkin ortam açısından belirgin bir zayıflık sergilemekte olup, Etkin Ortam Endeksi (EOE) değeri 0.20 olarak belirlenmiştir. Bu durum, bölgedeki iş yapma koşullarının ve altyapının yetersiz olduğunu ortaya koymakta ve dolayısıyla ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik kayda değer iyileştirmelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Beşerî Sermaye Endeksi (BSE) 0.0005 ile çok düşük düzeyde bir performans sergilemekle birlikte, eğitim ve iş gücü kalitesi açısından iyileştirme gerektiren alanların varlığı gereklidir. Piyasa Endeksi (PE) ise 0.15 gibi düşük bir değere sahip olup, bu durum bölgedeki ekonomik potansiyelin kısıtlı olduğunu açıkça ifade etmektedir. Sonuç olarak, Kuzeydoğu Anadolu'nun ekonomik kalkınma potansiyelinin artırılması amacıyla altyapı yatırımlarının yoğunlaştırılması, beşerî sermayenin geliştirilmesi ve piyasa potansiyelinin etkin bir şekilde değerlendirilmesi elzemdir. Ortadoğu Anadolu Bölgesi, etkin ortam endeksi (EOE) açısından 0.22 ile oldukça düşük bir performans sergilemekte olup, bu durum, bölgedeki altyapı eksiklikleri ve iş yapma koşullarının iyileştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Beşerî sermaye endeksi (BSE) 0.06 ile son derece düşük seviyelerde kalmakta, bu da eğitim kalitesindeki ve nitelikli iş gücü eksikliklerindeki sorunları göstermektedir. Piyasa endeksi (PE) 0.07 bölgedeki ekonomik potansiyelin son derece sınırlı olduğunu ve yerel ticaretin desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca, inovasyon ekosistemi endeksi (İEE) 0.01 ile bölgedeki yenilikçi faaliyetlerin yetersizliğini göstermekte ve bu alanda ciddi destek ve teşviklerin sağlanmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Genel olarak, Ortadoğu Anadolu, etkin iş yapma ortamı, beşerî sermaye, piyasa potansiyeli ve inovasyon ekosistemi açısından belirgin zayıflıklar taşımakta olup, bu alanların iyileştirilmesi, bölgenin ekonomik kalkınma potansiyelinin artırılması için hayati öneme sahiptir. Altyapı yatırımlarının artırılması, eğitim kalitesinin iyileştirilmesi ve inovasyon desteklerinin sağlanması, bölgenin rekabet gücünü artırma potansiyeline sahip stratejilerdir.

Tablo 4 ise Türkiye'nin 12 Düzey 1 bölgesindeki Bölgesel Rekabet Endeksi değerlerini 2018-2022 döneminde yıllık bazda karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. Rekabet endeksi; ekonomik, beşerî, piyasa ve inovasyon gibi çok boyutlu bir çerçevede değerlendirilmiş ve her bir bölgesel rekabet alt endeksine eşit ağırlık verilerek bölgesel rekabet endeksi hesaplanmıştır. İstanbul, tüm yıllar boyunca en yüksek endeks değeriyle dikkat çekmekte ve bu liderliğini 2022'de de sürdürmüştür. 2021 ve 2022 yıllarında endeks değeri sabit kalarak 0.80 seviyesinde korunmuştur. Batı Anadolu ve Ege bölgeleri ise İstanbul'un ardından sıralanmış ve Batı Anadolu'nun 2022'deki endeks değeri 0.48 iken, Ege'nin değeri 0.45 olmuştur. Bu iki bölge rekabet gücünde belirgin bir artış göstermemiş, nispeten durağan bir performans sergilemiştir.

Diğer bölgeler açısından incelendiğinde, rekabet endeksinde daha düşük ve sınırlı ilerlemeler görülmektedir. Akdeniz Bölgesi 2022'de 0.41'lik bir endeks değeriyle üst sıralarda yer alırken, 2018'den bu yana yavaş ama istikrarlı bir artış kaydetmiştir. Doğu Marmara, Batı Marmara ve Orta Anadolu bölgeleri ise rekabet gücünde sınırlı bir iyileşme göstermektedir; bu bölgeler 0.37 ile 0.20 arasında değerler almıştır. Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz bölgeleri ise 0.18 ve 0.15 değerleriyle nispeten düşük seviyelerde kalmıştır. En düşük endeks değerlerine sahip bölgeler Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu olup, özellikle Kuzeydoğu Anadolu'nun 2022'de 0.07'lik çok düşük bir değere sahip olduğu görülmektedir. Bu tablo, Türkiye'nin bölgeleri arasında önemli rekabet farklılıklarını göstermekte ve özellikle İstanbul'un merkezde olduğu bir rekabet yoğunlaşmasının mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bölgelerdeki kademeli iyileşmelere rağmen, rekabet gücü açısından coğrafi dengesizlikler devam etmektedir.

Tablo 4. Bölgesel Rekabet Endeksi: Düzey 1 Bölgeleri Rekabetçilik Düzeyleri (2018-2022).

BÖLGE ADI	2022	2021	2020	2019	2018
İstanbul	0.80	0.80	0.86	0.81	0.81
Batı Anadolu	0.48	0.50	0.50	0.46	0.44
Ege	0.45	0.45	0.46	0.45	0.44
Akdeniz	0.41	0.40	0.40	0.37	0.37
Doğu Marmara	0.37	0.38	0.38	0.37	0.36
Batı Marmara	0.25	0.25	0.24	0.24	0.23
Orta Anadolu	0.20	0.21	0.20	0.19	0.18
Güneydoğu Anadolu	0.16	0.16	0.18	0.14	0.16
Batı Karadeniz	0.18	0.19	0.19	0.18	0.17
Doğu Karadeniz	0.15	0.16	0.157	0.15	0.14
Ortadoğu Anadolu	0.13	0.12	0.13	0.11	0.13
Kuzeydoğu Anadolu	0.07	0.07	0.07	0.05	0.06

Bu çerçevede İstanbul, en yüksek rekabetçilik endeksi ile Türkiye'nin ekonomik lokomotifi konumundadır. Gelişmiş altyapısı, nitelikli insan kaynağı, güçlü finansal sistemi ve uluslararası bağlantıları ile İstanbul, ülkenin ekonomik büyümesine önemli katkılar sağlamaktadır. Batı Anadolu, Ege, Akdeniz ve Doğu Marmara bölgeleri ise orta düzeyde denilebilecek bir rekabetçiliğe sahiptir. Bu bölgeler, turizm, tarım ve sanayi gibi sektörlerde önemli potansiyele sahiptir. Ancak, İstanbul ile kıyaslandığında, altyapı, inovasyon ve insan kaynağı geliştirme konusunda eksiklikleri bulunmaktadır. Batı Marmara, Orta Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri ise düşük rekabetçilik endekslerine sahiptir. Bu bölgelerde, altyapı yetersizlikleri, nitelikli iş gücü eksikliği, inovasyon kapasitesinin düşük olması ve piyasa erişiminin sınırlı olması gibi sorunlar ön plana çıkmaktadır. Özellikle Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri, en düşük rekabetçilik endekslerine sahip bölgeler olarak dikkat çekmektedir. Bu bölgelerde, ekonomik kalkınma için daha kapsamlı ve uzun vadeli stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel rekabet ve bölgesel rekabet, birbirini etkileyen ve besleyen iki önemli kavramdır. Bu iki kavram arasındaki ilişki, küreselleşen dünyada ekonomilerin nasıl şekillendiğini ve ülkelerin rekabet gücünü nasıl artırdığını anlamak için kritik öneme sahiptir. Küresel rekabet, bölgelerdeki işletmeleri daha verimli, inovatif ve rekabetçi olmaya zorlarken, bölgesel rekabet ise küresel pazarda daha güçlü bir konum elde etmek için gerekli olan dinamizmi sağlamaktadır. Bu iki kavram arasındaki ilişki, ülkelerin ekonomik büyümeleri ve refah düzeyleri üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır.

Türkiye'nin ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi için, küresel ve bölgesel düzeydeki rekabetçilik dinamiklerinin derinlemesine analiz edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin hem küresel hem de bölgesel rekabet endeksi incelenmiştir. Küresel rekabet endeksi WEF raporlarından derlenerek incelenmiştir. Türkiye'nin Küresel Rekabet Endeks değeri, ülkenin rekabetçilik düzeyinin orta-düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Bu durum ekonomik yapısındaki çeşitliliğe rağmen sanayi ve tarım sektörlerindeki verimlilik eksiklikleri ile teknolojik yenilik yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Enerji gibi stratejik ürünlerdeki dışa bağımlılık ve ulaşım altyapısındaki yetersizlikler, ekonomik etkinliği sınırlarken, eğitim sistemindeki nitelik eksiklikleri de nitelikli iş gücü yetiştirilmesini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, komşu ülkelerdeki çatışmalar ve ekonomik dalgalanmalar, yatırımcı güvenini sarsmakta ve uluslararası rekabet potansiyelini kısıtlamaktadır.

Türkiye'nin küresel rekabet gücünün iyileştirilmesinde bölgesel politikalar önem arz etmektedir. Bu politikaların belirlenmesinde ise bölgesel rekabet endeksi yol göstericidir. Türkiye'nin bölgesel rekabet endeksi hesaplamasını Huovari vd. (2001), Alkin vd. (2007), URAK (2009), Çoban (2019), Darıcı & Tamboğa (2021)'nin çalışmaları referans alınarak, normalizasyon yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Endeks sonucunda 0.80 puan ile İstanbul bölgesi en rekabetçi bölge olurken 0.07 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi en az rekabetçi bölge olmuştur. İstanbul, gelişmiş altyapısı ve güçlü sanayi yapısıyla en yüksek rekabet endeksine sahipken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi daha az gelişmiş bölgelerdeki düşük endeks değerleri, altyapı eksiklikleri ve nitelikli iş gücü yetersizliği gibi sorunlardan kaynaklanmaktadır. Orta Anadolu bölgesi, geçiş sürecindeki ekonomik yapısıyla orta seviyenin altında kalırken, Karadeniz bölgesi, doğal güzelliklerine rağmen ulaşım zorlukları ve sanayi çeşitliliğinin sınırlılığı nedeniyle daha düşük bir rekabet gücüne sahiptir.

Türkiye'nin rekabetçilik yapısı, coğrafi stratejik konumu, geniş iç pazar potansiyeli ve gelişmiş altyapı projeleri ile desteklenmektedir. Ülke, Avrupa, Asya ve Orta Doğu arasındaki bağlantısı sayesinde uluslararası ticaret ve lojistikte önemli bir merkez olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin yenilikçilik kapasitesi, Ar-Ge yatırımları ve teknoloji geliştirme politikaları, küresel rekabet gücünü artırmada kritik bir rol oynamaktadır.

Bununla birlikte, sürdürülebilir rekabet avantajları sağlamak için iş gücü kalitesi, eğitim reformları ve ekonomik istikrar gibi alanlarda sürekli iyileştirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Küresel rekabet büyük ölçüde, ülkelerin tamamı arasındaki rekabetten ziyade, farklı ülkelerin belirli bölgelerdeki endüstriyel faaliyetlerin yapısına göre şekillenmektedir. Bu durum ise küresel rekabet gücünün bölgesel rekabetten ve bölgesel politikalardan geçtiğinin bir göstergesidir. Bölgesel politikalar, bölgelerin güçlü olduğu sektörlerde ihtisaslaşmayı teşvik ederek uluslararası pazarda daha rekabetçi hale gelir ve ülkenin ihracatının çeşitlenmesi sağlamaktadır. KOBİ'lere yönelik finansman, danışmanlık ve pazarlama desteği gibi programlar, girişimciliği teşvik etmekte ve KOBİ'lerin büyümesini desteklemektedir. KOBİ'ler, ülke ekonomisinin lokomotifi olarak kabul edilerek küresel rekabette önemli bir rol oynamaktadır. Bölgesel politikalar, ülkenin farklı bölgelerindeki potansiyelleri en üst düzeye çıkararak, küresel rekabet gücünü artırmada önemli bir role sahiptir. Bu politikalar, inovasyon, ihtisaslaşma, altyapı gelişimi ve insan kaynakları gibi faktörleri bir araya getirerek, ülkenin ekonomik büyümesini sürdürülebilir kılmakta ve uluslararası pazardaki konumunu güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin küresel rekabet endeksi seçili OECD ülkelerinin gerisinde bulunmaktadır. Küresel rekabet gücü bölgesel rekabet gücünü artıracak politikalarla geliştirilmelidir. Tablo 4'e bakıldığında bölgesel rekabetçilik düzeyleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, bölgelerin coğrafi konumu, doğal kaynakları, tarihsel süreçleri ve uygulanan politikalar gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bölgesel kalkınma politikaları, bu farklılıkları dikkate alarak, her bir bölgenin potansiyellerini en iyi şekilde değerlendirecek şekilde tasarlanmalıdır. Böylece, Türkiye'nin tüm bölgelerinin ekonomik büyümesine katkı sağlanarak, daha dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma süreci oluşturulabilecektir.

En yüksek bölgesel rekabet endeksine sahip İstanbul'un küresel bir finans ve teknoloji merkezi haline gelmesi için de finansal teknolojilere yönelik yatırımların artırılması, girişimcilik ekosisteminin güçlendirilmesi, şehrsel dönüşüm projeleriyle sosyal eşitsizliklerin azaltılması, nitelikli iş gücünün geliştirilmesi ve üniversite-sanayi iş birliğinin güçlendirilmesi gibi adımlar atılmalıdır. Bu sayede İstanbul, sürdürülebilir bir büyüme yakalayarak hem Türkiye'nin hem de bölgenin lokomotif şehri olma konumunu daha da güçlendirebilecektir.

Batı Marmara, Ege ve Doğu Marmara gibi bölgeler, beşerî sermaye ve inovasyon kapasitesi açısından daha zayıf olmakla birlikte, tarım, turizm ve sanayi gibi farklı sektörlerde önemli potansiyellere sahiptir.

Batı Marmara Bölgesi'nin tarımsal potansiyelini en üst düzeye çıkarmak için akıllı tarım uygulamaları, su yönetimi ve gıda işleme sektörüne yatırım yapılması; turizmde ise sürdürülebilirlik ilkesiyle hareket ederek eko-turizm ve kültürel turizm gibi alternatif turizm çeşitlerine odaklanılması gerekmektedir. Bölgede inovasyon ekosisteminin güçlendirilmesi ve beşerî sermaye gelişimi için mesleki eğitim programlarına yatırım yapılmasıyla bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınması desteklenebilir.

Ege Bölgesi'nin beşerî sermayesi ve coğrafi avantajlarını daha etkin kullanmak için yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımların artırılması, enerji kooperatiflerinin desteklenmesi ve enerji verimliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Doğu Marmara Bölgesi'nin sanayi potansiyelini en üst düzeye çıkarmak için Endüstri 4.0 teknolojilerine geçiş hızlandırılmalı, sanayi kümelenmeleri desteklenerek KOBİ'lerin büyük sanayi kuruluşlarıyla entegrasyonu sağlanmalıdır. Beşerî sermayenin geliştirilmesi için iş gücü mobilitasını artıracak politikalarla birlikte, üniversite-sanayi iş birliği güçlendirilmesiyle bu bölgelerinde rekabetçilik potansiyeli artabilecektir.

Batı Karadeniz Bölgesi'nin rekabet endeks değerleri, bölgenin özellikle beşerî sermaye ve inovasyon ekosistemi alanlarında önemli eksiklikleri olduğunu ortaya koymaktadır. Ar-Ge faaliyetlerine yapılan yatırımların artırılması ve risk sermayesi fonlarının oluşturulmasıyla inovasyon ekosistemi güçlendirilebilir.

Bölgede mesleki eğitim kurumlarının güçlendirilmesi, üniversite-sanayi iş birliğinin artırılması ve yükseköğretim kurumlarının bölgenin ihtiyaçlarına yönelik eğitim programlarını geliştirmesi gerekmektedir.

Batı Anadolu ve Akdeniz bölgeleri, beşerî sermaye potansiyelleri yüksek olmasına rağmen, inovasyon ekosistemleri ve piyasa dinamikleri açısından bazı eksiklikler taşımaktadır. Bu bölgelerde, sürdürülebilir turizm, tarım ve sağlık hizmetleri gibi sektörlerde büyüme potansiyeli bulunmaktadır. Özellikle termal kaynaklar, sağlık turizmi ve tarımsal üretim, bu bölgelerin ekonomik kalkınmasında önemli rol oynayabilecek alanlardır. Bu bağlamda, her iki bölgede de inovasyon ekosistemlerinin güçlendirilmesi, üniversite-sanayi iş birliğinin artırılması, sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması ve turizmde dijitalleşme gibi politikalar önceliklendirilmelidir. Ayrıca, su kaynaklarının etkin kullanımı için akıllı su yönetim sistemlerinin yaygınlaştırılması ve bölgesel kalkınma projelerinde yerel halkın katılımının sağlanması, bu bölgelerin sürdürülebilir kalkınmasına rekabet gücünün artmasına katkı sağlayacaktır.

Orta Anadolu, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgelerinde rekabetçilik endeksi genel olarak düşük ve özellikle de beşerî sermaye ve inovasyon kapasitesi yetersiz ve pazar erişimi sınırlıdır. Bu çerçevede Orta Anadolu'nun tarımsal kapasitesini artırmak için organik tarım ve yüksek katma değerli ürünlerin üretimine odaklanılabilir. Özellikle yerel ürünlerin coğrafi işaret tescili alınarak ihracat potansiyeli geliştirilebilir. Ayrıca, sulama altyapısı geliştirilmeli ve akıllı tarım teknolojileri benimsenmelidir. Bölgede tarımsal üretimi sürdürülebilir kılmak ve iş gücünü modernleştirmek için tarım teknolojileri eğitim programları başlatılabilir. Üniversitelerle iş birliği içinde tarım araştırma merkezleri kurulmalıdır. Bu merkezler, özellikle su yönetimi ve iklim değişikliğine dayanıklı tarım teknikleri üzerinde çalışmalıdır. Orta Anadolu'nun pazara erişim sorunlarını çözmek için kara yolu ve demir yolu altyapısı iyileştirilmelidir. Bölgeden büyük şehirlere ve limanlara ulaşımı hızlandıracak projeler, yerel üreticilerin iç ve dış pazarlara erişimini kolaylaştıracaktır.

Doğu Karadeniz'in dağlık coğrafyası nedeniyle hidroelektrik, rüzgâr ve güneş enerjisi projelerine yatırım yapılabilir. Bu enerji projeleri küçük ölçekli yerel girişimcileri ve kooperatifleri destekleyerek ekonomik kalkınmayı sağlayabilecektir. Ayrıca bu projeler, yerel halkı enerji üretimine katılım sağlayacak şekilde düzenlenebilir. Bölgede tarım arazilerinin küçük ölçekli olmasından dolayı, organik tarım ve doğal ürünlerin üretimi teşvik edilmelidir. Bölgedeki çay, fındık ve bal üreticileri için Ar-Ge destekleri sağlanarak ürün kalitesi artırılabilir ve bu ürünlerin uluslararası pazarlara erişimi geliştirilebilir. Doğal güzellikleri ve kültürel mirası sayesinde Doğu Karadeniz ekoturizm ve kırsal turizm açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Sürdürülebilir turizm modelleri ve eko-köy projeleriyle bölgenin doğal varlıkları korunarak turizmden elde edilen gelir artırılabilir.

Kuzeydoğu Anadolu'nun geleneksel hayvancılık faaliyetlerini modernleştirmek için hayvancılık teknolojilerine ve akıllı tarım sistemlerine yatırım yapılmalıdır. Yem bitkileri üretiminin artırılması, hayvan sağlığına yönelik altyapı iyileştirmeleri ve dijital takip sistemleri gibi projeler hayvancılığı daha verimli hale getirebilir. Bölgeye özgü tarım ve hayvancılık ürünleri (örneğin Kars kaşarı, Ardahan balı) coğrafi işaret tescili ile markalaştırılmalı ve ulusal/uluslararası pazarlara sunulmalıdır. Kuzeydoğu Anadolu, sınır bölgesi olması nedeniyle komşu ülkelerle ticari ilişkileri güçlendirmek için sınır ticareti destek programları geliştirebilir. Bu, tarım ve hayvancılık ürünleri için yeni ihracat fırsatları yaratabilecektir.

Ortadoğu Anadolu'nun yer altı kaynakları potansiyelinden yararlanmak için madenlerin sürdürülebilir şekilde çıkarılması ve işlenmesi için modern teknolojiler kullanılmalıdır. Ayrıca, maden bölgelerinde yerel halka yönelik mesleki eğitimler düzenlenmeli ve istihdam fırsatları yaratılmalıdır. Tarım ve hayvancılık sektöründe kırsal kooperatiflerin desteklenmesiyle küçük üreticiler bir araya getirilmeli ve kolektif üretim modelleri teşvik edilmelidir. Bu kooperatifler, özellikle tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlamasında daha güçlü bir yapı oluşturabilir.

Bölgenin zengin tarihi ve kültürel mirası turizm potansiyeli olarak değerlendirilmeli özellikle kültürel ve dini turizm rotaları oluşturularak uluslararası turizmin ilgisi çekilmelidir.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bölgenin en büyük kalkınma projelerinden biri olarak büyük bir tarımsal potansiyel sunmaktadır. GAP'ın sulama projeleri tamamlanarak bölgedeki tarım alanları modernize edilmeli ve dijital tarım teknolojilerine geçiş sağlanmalıdır. Tarım makinelerinin otomasyonu ve akıllı sulama sistemleri bölgenin verimliliğini artırabilecektir. Güneydoğu Anadolu'da tarımsal üretim, işleme sanayisine entegre edilmelidir. Bölgeye tarım ürünlerini işleyip ihraç eden tesisler kurulmalı, yerel üreticilerin bu tesislere entegrasyonu sağlanmalıdır. Bu, katma değeri yüksek ürünler üretilmesine olanak tanıyabilecektir. Bölgede genç nüfusun iş gücüne kazandırılması için mesleki eğitim programları ve girişimcilik destekleri verilmelidir. Özellikle tarım, gıda işleme ve turizm gibi sektörlerde genç girişimciler için devlet destekli kuluçka merkezleri kurulmalıdır.

Bu politikalar bölgelerin rekabetçi yapılarının güçlenmesi ve bölgesel kalkınmalarına katkı sağlamakla birlikte aynı zamanda Türkiye'nin küresel rekabet gücünün artışına katkı sağlayarak ülkeyi daha rekabetçi bir pozisyona sokabilecektir.

KAYNAKÇA

Aghion, P., & Howitt, P. (1998). *Endogenous growth theory*. MIT Press.

Alkin, K., Bulu, M., & Kaya, H. (2007). İller arası rekabet endeksi: Türkiye'deki illerin rekabetçilik seviyelerinin göreceli olarak ölçülebilmesi için bir yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 221–235.

Altay, A. (2017). Dünya ekonomik forumu ve küresel rekabet politikaları üzerindeki etkileri. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, (10), 25-34.

Buckley, P. J., Pass, C. L. & Prescott, K. (1988). Measures of international competitiveness: A critical survey, *Journal of Marketing Management*, 4(2), 175-200. <https://doi.org/10.1080/0267257X.1988.9964068>

Çoban, M. N. (2019). Tokat ilinin kentsel rekabet edebilirliğinin TR83 bölgesi kapsamında değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(3), 919-936. <https://doi.org/10.18657/yonveek.528037>

Darıcı, B., & Tamboğa, İ. (2021). TR 52 bölgesi rekabetçilik endeksi (2007-2018), *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19) 80–90.

Dulupçu, M.A., (2001). *Küresel rekabet gücü:Türkiye üzerine bir değerlendirme*, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul.

Duman, E. (2017). Türkiye'de düzey 1 kapsamında ki bölgelerin normalizasyon yöntemiyle inovasyon endeks hesaplaması, *BEÜ SBE Dergisi*, 6(2), 97-112.

Ekinci Hamamcı, E. D. (2019). Türkiye'de bölgesel rekabet edebilirlik. *İstanbul İktisat Dergisi- Istanbul Journal of Economics*, 69(1), 67-101. <https://doi.org/10.26650/ISTJECON2018-0007>

Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM) (2024), *Türkiye için Bir Rekabetçilik Endeksi 2023 Raporu*. Türkonfed-EDAM.

Fendel, R., & Frenkel, M., (2005) The international competitiveness of Germany and other European economies: the assessment of the global competitiveness report, *Intereconomics*, 40(1), 29-35. <https://doi.org/10.1007/s10272-005-134-7>.

Gömleksiz, M. (2012). *Bölgesel inovasyon sistemleri ve Türkiye: İbbs'da düzey 2 bölgelerinin inovasyon indeksi*, [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya].

Güneş, S., (2012). Rekabet düzeyi ile büyüme arasındaki ilişki: panel analizi, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(7), 43-54. <https://doi.org/10.14784/4574.4574>.

Huovari, J., Kangasharju, A., & Alanen, A. (2001). Constructing an index for regional competitiveness, *Pellervo Economic Research Institute Working Papers*, 44, (1- 23).

- Huggins, R., (2003). Creating a UK competitiveness index: regional and local benchmarking, *Regional Studies*, 37(1), 89-96. <https://doi.org/10.1080/0034340022000033420>
- Kabak, O., Önsel Ekici, S., & Ülengin, F. (2020). Analyzing two-way interaction between the competitiveness and logistics performance of countries. *Transp. Policy* 98, 238–246. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2019.10.007>.
- Kara, M. A. (2013). *Bölgesel Ekonomi Teori ve Politikaları*, Orion Yayınevi, Ankara.
- Kara, M. A., & Taş, S. (2012). Ulaştırma ve haberleşme altyapısının bölgesel kalkınmaya katkısı ve Türkiye üzerine bir uygulama. *Maliye Dergisi*, 163(1), 468-480.
- Kara, M. A., Ada, S., & Yeşil, S. (2013). Beşeri sermayeye yönelik eğitim ve sağlık alt yapı yatırım harcamalarının bölgesel gelir üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı*.
- Kırankabeş, M. C. (2006). Küresel rekabet gücü boyutunda AB ülkeleri ile Türkiye'nin karşılaştırmalı analizi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2006), 231-254.
- Kordalska, A., & Olczyk, M., (2005). Global competitiveness and economic growth: a one-way or two-way relationship?, *Working Papers Institute of Economic Research*, 63(2015), 1-16.
- Krugman, P. (1994). Competitiveness: a dangerous obsession. *Foreign Affairs*, 73(2), 28.
- Kumral, N. (2008). Bölgesel rekabet gücünü artırmaya yönelik politikalar, *Department of Economics Ege University Working Paper*, 8(02), 5.
- Kuşat, N. (2018). TR61 bölgesi il bazlı rekabet gücü analizi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(5), 158-175.
- Maskell, P., & Malmberg, A. (1999). Localised learning and industrial competitiveness. *Cambridge Journal of Economics*, 23(2), 167-185. <https://doi.org/10.1093/cje/23.2.167>
- McCann, P., & Van Oort, F. (2009). Theories of agglomeration and regional growth. In *Handbook of Regional and Urban Economics*. 4, 1469-1514.
- Ovalı, S. (2014). Küresel rekabet gücü açısından Türkiye'nin konumu üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (13), 17-36. <https://doi.org/10.18092/ijeas.58881>
- Önsel Ekici, Ş., Kabak, Ö., & Ülengin, F. (2019). Improving logistics performance by reforming the pillars of global competitiveness index, *Transport Policy*, 81(2019), 197-207. Doi: 10.1016/j.tranpol.2019.06.014
- Özdemir, M., & Başkol, M. O. (2010). Thünen'den Krugman'a: yeni ekonomik coğrafya (gerçekten) yeni mi? *TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 129, 138.
- Porter, M.E. (1990). The competitive advantage of nations, *Harvard Business Review*, 8(2), 73-93.
- Saray, M. O., & Hark, R. (2015). OECD ülkelerinin ileri-teknoloji ürünlerindeki rekabet güçlerinin değerlendirilmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 347-372.
- Şener, S. (2013). The competitiveness of Turkish economy within the scope of wef global competitiveness index, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 75, 453-464. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.04.049>
- Tirole, J. (1988). *The Theory of Industrial Organization*. MIT Press.
- Tsoufidis, L. (2011). Classical vs. neoclassical conceptions of competition, *Discussion Paper Series* 2011(11), 1-28.
- Türk Patent ve Marka Kurumu (2024). Resmi İstatistikler, Patent İstatistikleri, <https://www.turkpatent.gov.tr/>
- Türker, M. T. (2009). Rekabetçilik, ölçüm metodolojisi ve Türkiye ile AB ülkeleri karşılaştırması. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 25(1), 55-78.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB) (2024). Bankacılık ve Sektör İstatistikleri, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2024). Bölgesel İstatistik, <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/anaSayfa.do?dil=tr>

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) (2024). Kurulan ve Kapanan Şirketler İstatistik Raporları,

<https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php>

Uluslararası Rekabet Araştırma Kurumu (URAK) (2011). *İller Arası Rekabet Endeksi (2009-2010)*, Deloitte.

Vahalík B. & Staníčková M. (2014). Scientific papers of the university of pardubice. *Series D, Faculty of Economics & Administration*, 21(31), 83-94.

World Economic Forum (WEF) (2018). *The global competitiveness report 2018*, <https://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>

World Economic Forum (WEF) (2019). *The global competitiveness report 2019*, https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

World Economic Forum (WEF) (2020). *The global competitiveness report 2020*, <https://www.weforum.org/publications/the-global-competitiveness-report-2020/>

World Economic Forum (WEF) (2021). *The global competitiveness report 2021*, <https://www.weforum.org/about/the-global-competitiveness-index-gci-5-0/>

World Economic Forum (WEF) (2022). *The global competitiveness report 2022*, <https://www.weforum.org/about/theglobalcompetitivenessindexgci50/#:~:text=In%20the%202021%20edition%20of,par%20with%20the%20world's%20best.>